

LETO XVI.

LONDON, 19. OKTOBRA 1963.

ŠTEV. 293.

NEPOTREBNE ŽRTVE

Ko gledamo dvajset let nazaj na septemberske dogodke leta 1943., vidimo vse bolj jasneje, da bi se lahko izognili i Grčaricam i Turjaku ali pa bi plačali ceno zanj vsaj z minimalnimi žrtvami, če bi bilo v vodilnih plasteh nekomunističnega tabora več pameti in odgovornosti, a manj prikritega političnega računanja in izigravanja.

Četudi je neposredno pred obema porazoma nekomunistična politika doživljala svoj črni petek, ko ni namreč niti eni vaški straži ali četniškemu odredu uspelo, da bi vsaj iz propagandnih ali prestižnih čeže ne iz vojaških razlogov razorožila katerokoli omembe vredno italijansko edinico, tako smo bili moralno, politično in vojaško nepripravljeni na zlom Italije, čakajoč tedaj samo Nemce, da zasedejo Ljubljansko pokrajino in "nas rešijo", je bila vendar cena za Grčarice in Turjak previsoka, - nepotrebna.

Major Novak je premaknil svoj četniški odred dvesto mož iz Otočca na Krki, kjer je bil le preveč vidno pod italijansko patronanco novomeškega garnizona, proti kočevskim gozdovom. Tam naj bi se ta skupina sestala s šeststo četniki majorja Bjelajca, ki bi prišli iz Gorskega Kotarja in Like v Slovenijo, da tu okrepijo slovensko ilegalno, ki zaradi političnih mahinacij nikdar ni mogla predstavljati upoštevanja vredne vojaške - ali politične - sile, kakor pač na zadevo gledate. Ob odreda naj bi se sestala v Grčaricah, strateško nesrečno izbranem kraju. Slovenskemu odredu je poveljeval rezervist, orožniški častnik, ki so ga sicer imeli vojaki radi, dasi je bil Srb, a ki vendar ni bil primeren za dano nalogo. Kaže, da se je major Novak s svojo svetovalko mogel zanesti le na Srba, sicer bi po mnenju poučenih ljudi daleč bolj pogodil, če bi postavil za komandanta odreda kapetana Milana Kranjca. Nesreča je še hotela, da je bil ta ob partizanskem obleganju dokaj zgodaj zadet od italijanske havbice in da potem nihče ni resno mislil na splošni izpad, ko je bila partizanska obkolitev očitna. Prebilo se je le kakih petdeset vojakov, dočim se jih je okoli 140 (z nekaj ranjenci) predalo 10. septembra. Bjelajčeva skupina pa je bila medtem likvidirana v Kotarju od tamkajšnjih partizanov. Majorju Novaku zamerijo nekateri, da se ni nahajal v Grčaricah z glavnino svoje vojske a drugi opravičujejo njegovo odsotnost, češ da je drugod - sicer brezuspešno - skušal organizirati skupni odpor, ko je Italija kapitulirala.

Odred v Grčaricah bi namreč bilo mogoče rešiti, če bi bil izvršen izpad, medtem ko bi naj številne vaške straže v organizirani akciji držale Tomšičevo in Gradnikovo brigado, ki sta krili Šercerjevo ob napadanju Grčaric. Toda do tega ni prišlo, ker ni bilo enotne vojaške komande niti enotnega vojaškega načrta. To se je maščevalo devet dni pozneje na Turjaku, kamor se je zateklo sedem sto vaških stražarjev, ki niso hoteli poslušati sodbe poklicnih vojakov in nekaj modrih političnih vodnikov, da je ideja o slovenskem Alkazarju samomorilna norost. Tako je bila 19. septembra njegova in njihova usoda zapečateni. Ob turjaški tragediji je prišel antagonizem med desničarskimi skupinami do polnega izraza, pokazalo se je tudi, kako malo avtoritete so imeli poklicni častniki, ki so se nahajali na terenu, katerim so razni vaški ali ljubljanski politiki predpostavljali vaško-stražarske povejnik, ki so sicer vedeli, kako se ravna s puško ali minometom, niso pa imeli pojma o vojaških operacijah. Ppolkovnik Peterlin je sicer užival politično in vojaško zaupanje desničarskih skupin in bi mogel preprečiti tur

jaški polom, če bi se nahajal na terenu. Toda v Ljubljani so tedajvo dili veliko politiko in jo spet - kot že prej in pozneje - zavozili. Kajti v vsej dobi druge svetovne vojne se ni delalo toliko napak na terenu kot predvsem v Ljubljani (ali v Londonu, če hočete,) in če = sto so bile terenske napake zgolj odraz ali posledica zgrešene poli = tike v prestolici. Tu gre iskati vzroke naših porazov in prav zato ob tej priliki objavljamo v prilogi razpravo g. Andreja Glušiča, ki bo zaključena novembra meseca. Ta v stvari kaže, kako zgrešeno je bilo po razpadu Jugoslavije vztrajati na kompletni kontinuiteti, kot da se ni ničesar bistvenega zgodilo. Dejansko se je majal svet - a mi tega tedaj nismo hoteli ali znali doumeti.

'TUKAJ RADIO-PARIZ' - UMOLKNIL

S 1. septembrom so bile odpravljene oddaje pariškega radia v slovenščini. Slišimo, da jim bodo sledile še slovaške.

Ukinitév opravičujejo, češ da vsi Slovenci tako razumejo srbo = hrvaški jezik in da bodo odslej lahko poslušali oddaje v tem jeziku. Le MONDE (27. avg.), ki mu ukrep ni všeč, je odvrnil, da bi po tej lo = giki Slovenci ravno tako lahko poslušali italijansko ali nemško od = da jo, ker da ta dva jezika tudi razumejo. Nihče pa ni, kot je videti, ob tem pomislil, da je slovenska kultura različna tako od srbske in hr = vaške kot od nemške in italijanske, da so Slovenci samobiten narod in da je bila pariška oddaja v slovenščini prav zaradi tega tako priljub =ljena, ker je znala razumeti slovenske razmere in kulturne potrebe. To je bil vzrok, da so Slovenci najraje poslušali Pariz.

Ko smo brali novico v MONDU, nam je bilo težko verjeti, da se Francozi zavedajo, da so si s to ukinitvijo odžagali eno živih vej, ki jih je vezala z našim delom Evrope. Ta izredna lega Slovenije, kjer se stikajo razne kulture in duhovni tokovi in politične ideje z več strani, je bila namreč vzrok, da je Francija med obema vojnama vzdr =ževala v Ljubljani ne le konzulat ampak celo Francoski Inštitut, ki so ga bile komunistične oblasti 1948. kot zahodnjaško postojanko iz = gnale. Zdaj pa se Francozi odpovedujejo še edini zvezi, ki jim je o = stala za posredovanje njihovih idej tej deželi. (Tako tudi Le MONDE.)

Misel, da bodo Slovenci poslušali drugojezične oddaje iz Pariza, je gotovo zmotna. Potem bodo že rajši poslušali slovenske oddaje iz Londona, Washingtona, Trsta, Celovca itd. in zdaj še iz - Kölna.

Tisti, ki je ukazal ukinitév pariških oddaj v slovenščini, zaslu =ži, da ga beograjska komunistična vlada odlikuje z medaljo za zasluge: ne bi ji mogel bolj ustreči, saj slišimo, da si v komunističnih kro =gih manejo roke od veselja, da je usahnil Slovincem še en studenec nepristranskih informacij in svobodnjaških idej.

POKOP NEBLOKOV

Minilo je komaj dve leti in dan, kar so septembra 1961. z veli =kim pompom zaključili beograjsko konferenco neblokovskih držav. Tam so uradno krstili idejo nevezanja za bloke in ji pripisovali čudovi =to bodočnost v obrambi sveta pred vojno. Zdaj pa Tito že prižiga sve =čo, češ da prav tej ideji bije zadnja ura. Za to tužno naznanilo je izbral posreden način. V pogovoru z brazilskim predsednikom Goular =tom za zaprtimi vratmi je Tito izjavil nekaj presenetljivih misli, a jugoslovanski časopisi so natančno poročali, kot da bi prisluškovali pri ključavnici (gl. poročilo na 13. strani.) Iste misli je kasneje po =novil na tiskovnih konferencah. Prepričan je, da so tako bloki kot ne =vezanje na bloke zastareli.

Iz tega pač veje spoznanje, da nevezane države kljub ustenju ni =so imele velike besede in pa, da je vzhodni blok razcepljen med Moskvo in Pekingom. Po isti logiki zahodnega bloka pravzaprav še nikdar bi =lo ni, ker se nikdar ni kitil z ideološko monolitnostjo vzhodnega. Ni =dvoma, da je k Titovemu spoznanju pripomogel sestanek s Hruščevim. Tam nekje na Brionih ali na Brdu ali pa že preje v Moskvi se je Titu po =svetilo, da poudarjanje neblokavske vloge Hruščevu ni všeč. Niti enkrat je ni omenil v javnih izjavah med Hruščevim obiskom in časopisi so sramežljivo počakali, da je Hruščev odšel, predno so se spomnili ob =

RAZGLEDI

SESTANEK "ZA OKROGLO MIZO"

Kot strela z jasnega je udarilo v emigraciji, ko so BOSANSKI POGLEDI, neodvisni list muslimanov Bosne in Hercegovine v dvoštevilkki za september-oktober objavili polno besedilo "Načrta predloga Demokratične alternative", ki so ga na že poročanem "londonskem sestanku" (KT 288,289,292) sprejeli nekateri vidni s-h-s politični delavci. Sestanek se je dejansko vršil v Stanstedu pri Londonu od 21. do 24. marca. Tedaj je bilo objavljeno tudi uradno obvestilo o razgovorih, toda tega do danes tisk ni dobil - zato tudi toliko ugibanj, netočnih poročil in nepotrebnih komentarjev. BOS.POGLEDE urejata gg. A. Zulfikerpašič in dr. S. Balič. Prvi bi naj bil tudi povabljjen na sestanek, toda vetiral ga je g. Jukič.

Objavljeni načrt so v načelu sprejeli in podpisali gg. Dr. M. Krek, B. Vlajič, I. Jukič, D. Popovič, M. Djordjevič, ing. V. Predavec, Rev. I. Čretnik, F. Sekolec, D. Tošič, dr. B. Selej in V. Ivanovič "s tem, da ga predložimo v diskusijo krogu najbližjih prijateljev", dočim bo objavljeno končno besedilo predloga "ko bo dokončno potrjen". POGLEDI dodajajo, da ni niti eden od podpisnikov predložil ali zahteval kako spremembo. Sam načrt pa obljublja, da bodo podpisniki v posebni izjavi obdelali še "socialno-ekonomski načrt predloga Demokratične alternative".

Sam načrt tega predloga kot tudi naziv "demokratična alternativa" sta vseka - kor zanimiva. Ni dvoma, da so dr. Branko Pešelj, (ki je v stvari oče tega načrta, saj ni hotel priti na sestanek, če na njem ne bodo razpravljali o njegovem načrtu,) in ostali podpisniki v štirih dneh vložili mnogo truda in znanja v načrt, ki je krasen model konfederativne večnarodne države. Vprašanje je le, če bi bil načrt praktično izvedljiv.

"Skupnost je zveza štirih suverenih narodov, Srbov, Hrvatov, Slovencev in Mace-doncev, ki jo sestavlja pet enakopravnih držav", od katerih je peta Bosna in Hercegovina, medtem ko si bosta določili Srbija in Crna gora medsebojne odnose sami. Da bi bila zavarovana enakopravnost posameznih držav in narodov, mora biti skupna prestolnica blizu geografskega središča Zveze. Dokler pa tega glavnega mesta ne bo, bo zvezna oblast začasno razdeljena tako, "da bo zvezna uprava v Beogradu, zvezni parlament v Zagrebu in zvezno sodišče v Ljubljani". Zvezni parlament bo imel dva doma: svet narodov, (ki ga volijo posamezni narodi z ozirom na število prebivalstva) in svet držav (iz vsake države enako število delegatov). Pod zvezno pristojnost bodo spadali: predsedništvo uprave, zunanji posli, zvezne finance, ekonomsko sodelovanje, zvezna zakonodaja in zvezna obramba. Obstojali bosta še zvezna Narodna banka in zvezna Kontrola. Zvezi bo načeloval predsednik zveznega parlamenta, ki bo skupaj s podpredsedniki (različnih narodnosti) rotiral na svojem položaju. Zvezno sodišče bo sestavljalo 15 sodnikov; parlamenti posameznih držav bodo vsakih pet let delegirali po tri sodnike. Podrobnosti bodo določili zvezni zakoni.

Vsaka država bo imela lastno oboroženo silo pod poveljstvom državnega poglavarja te države. V pristojnost posameznih držav spadajo dalje ves promet in komunikacijska sredstva. Države bodo same pobirale davke in takse. V zvezno blagajno bodo le pošiljale doprinos za kritje skupnih zveznih stroškov. Vsaka država zase bo sprejela svojo ustavo in zakone "v skladu z ustavo zveze in zveznih zakonov". Kar zade-

letnice beograjske konference. Toda šele obisk v državah, ki so o - klevale v nekakšnem nevezanju za neblokvske dežele, je Titu dal priliko, da se prične pripravljati na pokop neblokvske ideje. Norda jo bo proglasil za pokojno na zasedanju Združenih narodov. Priložnost ne bo preveč turobna. Ideja je bila ves čas nekako za lase privlečena, ker je bilo nevezanje vedno bolj vezano za en blok kot za drugega in mnogo bolj kritično do drugega kot do prvega. Zdaj je Tito iznašel novo vlogo, ki ji še ne ve imena. Kaj ko bi ji rekel vezanje za oba bloka? Tako bo ambicija, da posreduje med Hruščevom in Kennedyjem, lepo izražena. Srce bo pa kajpak še vedno imel na levi strani.

Uredništvo

KLIC TRIGLAVA izhaja okoli 20. v mesecu. Izdaja ga "Slovenska Pravda". njeno mnenje predstavljajo le članki, podpisani od izvršnega odbora. List ureja Dušan Pleničar.

Uredništvo: 76 Graeme Road, Enfield, Middx. - Tel: ENF 5097.
Uprava: BM/TRIGLAVA, London W.C.1.

va izstop iz zveze je postopek enostaven: Točka 6-d pravi: "Vsaka država ima pravico do izstopa, če tako sklene posebej na posebej za to razpisanim plebiscitu večina državljanov dotične države. V primeru takega izstopa, imajo izstopajoča država kot tudi sosedne države pravico zahtevati plebiscit v mešanih in obmejnih krajih, na podlagi česar bodo potem določene meje izstopajoče države."

Četudi je "vsak prebivalec Zveze državljan tiste države, v kateri uživa domovinsko pravico", se lahko nemoteno giblje, prebiva in zaposli na celem ozemlju zveze. Načrt seveda tudi predvideva vse zadevne svoboščine.

Takoj se mi vsiljuje misel, da bo največja težava, kje najti in kako izvežbati ogromni birokratični kader vseh teh držav, in ko bo do tega prišlo, kako ga vzdrževati. Prav tako bo treba ustanoviti pet novih vojnih akademij, ki bodo proizvajale oficirski kader. In generali: katera država si bo lahko privoščila razkošje, da bo imela nekaj generalov kot vsaka od ostalih? Načrt ne omenja atomsko oborožitev; jo ima lahko vsaka država? In mornarica? Gotovo ne bi bilo pravično, da je Bosna-Hercegovina in Macedonija ne bi imeli. In kako naj suverena država Slovenija dovoli na svojih mejah zveznim carinikom, da bodo pobirali carine za zvezo? Kako naj dalje Hrvat verjame, da carinik Srb na rumunski meji ne bo pobrane carine izročal raje Srbiji kot pa zvezi? Težava bo tudi s prometom in celotnim voznim parkom, čeprav ne bo treba potnega lista iz Beograda v Ljubljano.

KORAK NAPREJ

Takšna zveza držav, ki ji ime še niso določili, bo kajpak raj za odvetnike, ki bodo različno tolmačili stotine različnih zakonov.

A zanimivo je bolj, da je gornji grobo povzet načrt zelo podoben načrtu, ki ga je leta 1945 ali 1946 izdelal isti g. dr. Pešelj. Ker je prvi dokaj krajši, pomeni sedanjí očividno evolucijo. Ko je namreč dr. Maček leta 1945 prišel na poti iz domovine v Pariz, je z njim takej stopil v stik tedanji, a danes že pokojni "Jugoslovanski Narodni Odbor" v Londonu. S samo idejo takega Odbora se je dr. Maček strinjal, pa je, ker navadnemu zemljanu tedaj še ni bilo mogoče potovati izmed Pariza in Londona, imenoval kot svoje predstavnike v JNO gg. dr. J. Krnjeviča, I. Jukiča in V. Vilderja, slednjega kot člana "Seljačke-demokratske koalicije". Dr. Krnjevič je seveda takej odklonil svoj vstop, a zaradi njega je isto moral narediti tudi g. Jukič. Dr. Maček ni dalje nikdar preklical imenovanja pok. V. Vilderja za svojega predstavnika v JNO. Sklepam, da je ob prvi možni priliki potem dr. Krnjevič razložil položaj dr. Mačku in razvoj dogodkov med vojno. Tako je predvidoma dr. Maček spoznal, da ne more vstopiti v JNO brez potrebnih varščin. Tu je prišel do besede dr. Pešelj, osebni tajnik dr. Mačkov, ki je potem sestavil načrt izjave, katero naj bi podpisali svi člani JNO, nakar bi naj bi dr. Maček voljan vstopiti v JNO. Tudi v tistem načrtu naj bi se Jugoslavija preuredila v "zvezo jugoslovanskih držav" z nazivom "Jugoslovanska konfederacija", vendar pa le s tremi državami: Slovenijo, Hrvaško in Srbijo. Zadnji dve naj bi sklepali o razdelitvi Bosne in Hercegovine. V hrvaško ozemlje bi spadala tudi Subotica, dočim bi Srbija obsegala nekhrvatski del Vojvodine, Srem, Macedonijo in Črno goro, potem del Hercegovine in Dalmacije, ki niso bili v Banovini Hrvatski. Vse ostalo, dasi v krajši obliki, pa je podobno letošnjemu načrtu, ki je v gotovem pogledu napredek prvega, saj več ne omenja Banovino in predvideva že možnost Macedonije in Bosne-Hercegovine.

Kljub večletnemu dopisovanju pa ni moglo priti do sporazuma med JNO in dr. Mačkom, nakar je Odbor 1950. objavil svojo "Poruku", v kateri je - po mojem mnenju - postavil reševanje vprašanja jugoslovanskih narodov na demokratičnejše osnove, ker je prepustil narodom svobodne Jugoslavije, da sami odločijo o svoji usodi.

Kakšen pomen ima novi načrt? Pravijo, da je to prvi primer, ko je bilo možno za okroglo mizo združiti Hrvate in Srbe. Tóda zaradi objektivnosti je treba dodati, da gre zaenkrat samo za take Srbe in Hrvate, ki niso v preteklosti nikdar bili proti okrogli mizi, saj so se večkrat videli in se poslušali. Kdaj bomo videli zaisto mizo gg. dr. Krnjeviča, Radica, Topaloviča in R. Kneževića?

Še nekaj je: kako mislijo gospodje podpisniki tega zadnjega načrta prepričati Zapad, da je isto tudi želja narodov Jugoslavije, ki se danes v rdeči Jugoslaviji porajajo, živijo in gradijo? Osnovna ideja samega sestanka v Stanstedu je bila ostvaritev

demokratske alternative, zares reprezentativne, (dasi podpisniki to niso,) ki bi mogla dobiti od Zapada moralno in materialno pomoč za osvoboditev jugoslovanskih narodov izpod komunizma. Obstoja kaka možnost za to?

Dvomim, da bo ta načrt uspel, saj je njegova vsebina vendar očividni rezultat nezaupanja, mržnje in strahu med Hrvati in Srbi. Na žalost pa v takem psihološkem ozračju ni mogoče zgraditi nikakršne skupnosti, gotovo ne konfederativno, posebej še če upoštevamo, da v teku vse zgodovine niti ena konfederacija ni srečno živela ni dolgo trajala.

VEKOSLAV FARKAŠ

- " -

KAKOR hitro je bil objavljen zgoraj omenjeni načrt, smo naročili našemu posebnemu dopisniku v Trstu, ki ga po njegovih prejšnjih domovinskih poročilih in analizah naši čitatelji dobro poznajo in sodeč po odmevu tudi cenijo, naj ugotovi mnenje ljudi onstran meje. Sodimo namreč, da vsak emigrantski načrt preživi svoj ognjeni krst in pokaže svojo vrednost, ako odgovarja razmeram in potrebam ljudi, ki živijo v Jugoslaviji, - ne pa če ga emigracija sprejme ali odkloni. Naš dopisnik v Trstu seveda ne smatra, da daje njegovo spodnje poročilo popolnoma točno podobo odmeva doma, upa pa trditi, da je v poročilu nakazal vprašanja, ki bi jih morali upoštevati vsi tisti, ki se kakorkoli bavijo z vprašanjem alternative. Uredništvo KT.

DOMA NE VIDIJO ALTERNATIVE

(OD NAŠEGA POSEBNEGA DOPISNIKA V TRSTU)

Iz domovinske perspektive je najnovejši "predlog demokratične alternative", sestavljen marca meseca v Stanstedu, milo rečeno - nerazumljiv. Povprečnemu Jugoslovancu, ki se intenzivno ne bavi z emigrantskimi problemi, - in koliko je takih v Jugoslaviji, ki to počno? - je tuj tako problem, ki ga predlog rešuje, kot so tuje rešitve, katera niso nakazuje, in tuj način, kako in zakaj je tehnično prišlo do tega predloga.

"Demokratična alternativa" naj bi pomenila zamenjavo obstoječega režima v Jugoslaviji v celoti. Toda gledano iz domovinske perspektive v obstoječih razmerah ni in ne more biti v gori omenjenem smislu nobene alternative. Spremembe, ki si jih v domovini žele in jih smatrajo kot možne, torej realne perspektive, se bodo morale izvršiti samo razvojnim putem. Da, revolucionarna pot je predstavljava edinole v primeru mednarodnega konflikta; toda ker je to tako hipotetično vprašanje, vanj ne bom zahajal in v razgovorih z ono stranjo nisem. S stališča obstoja Jugoslavije revolucionarne alternative ne poznajo. Poudarjam: s stališča obstoja Jugoslavije, kajti to vprašanje se v domovini resno sploh ne načinja in dela emigracija hudo napako, ko razne majhne ali velike incidente nepolitičnega značaja razpihuje in iz čisto gospodarskih vprašanj (npr. pomoč za ostalim predelom) nareja politična in nacionalna vprašanja, vezana na obstoj skupne države. Emigracija stalno pozablja, da tisti rodovi, ki so se bavili s takimi vprašanji v času med obema vojnama, odmirajo, da politično sploh nič ne pomenijo napram mladim rodovom, novim generacijam, ki so vzgojene v popolnoma drugačnih razmerah in pogojih.

V pogovoru s slovenskim inteligentom srednjih let, torej takim, ki ima še neko predstavo o predvojnem političnem življenju, je postalo očito, da emigracija zato ne more najti skupne jugoslovanske platforme, ker je razen spomina na Jugoslavijo ne združuje nič drugega. Do konca prve svetovne vojne so imeli jugoslovanski narodi različni kulturni in državnopravni zgodovinski razvoj. Tudi njihove gospodarske prilike so bile različne. Združile pa so jih posebne zunanje politične prilike in močna nacionalistična zavest v čisto idealističnem smislu. Dvajset let stare Jugoslavije je ustvarilo nekak kalup, ki je združeval različne narodnosti v Jugoslaviji. Toda to združevanje se je čutilo samo v okviru Jugoslavije. Ta okvir pa je za e

migracijo z njenim odhodom iz Jugoslavije - popustil, zato tudi ni več združevalne sile, ki je v domovini tako močna. Po drugi svetovni vojni Jugoslavijo ne vzdržuje samo nekak politično državni okvir in južnoslovanski nacionalizem, da tako rečem, marveč že mnogo bolj ekonomski interesi. Danes so npr. jugoslovanski narodi med seboj ekonomsko tako povezani, da bi razpad Jugoslavije postavil pred nje ekonomske probleme, katerih rešitev je - iz sedanjih razmer namreč - zanje nepredstavljava. Te integracijske sile, ki prevladuje v domovini, emigracija sploh ne more občutiti. Zato se pri njej uveljavljajo po zgodovinskem razvoju pogojene sile o različnosti kulturnega in političnega razvoja ter gospodarskega napredka. Zato gre v emigraciji proces nujno v obratni smeri kot v domovini. Zato lahko govorimo v enem primeru o centripetalnih, v drugem primeru primeru pa o centrifugalnih silah.

Vzemimo dalje "samoodločbo narodov" z glasovanjem za skupno državo in s pravico do izstopa iz nje: ali "samoodločba" nekega naroda zares predstavlja plebiscit odn. kakršnokoli glasovanje? Najmanj dvakrat smo Slovenci okusili to na svoji koži - spomnimo se na odločitev Beneških Slovencev v preteklem stoletju in na Koroški plebiscit, ki nas je stal slovensko Koroško, zgodovinsko najstarejši del Slovenije. Doma pojmujejo samoodločbo nekega naroda, da se vključi v neko državno skupnost tako voljo naroda, da se v to državo vključi, kot tudi voljo, da v njej živi in da postane njen sestavni del. Samoodločba se ne izkazuje samo s pristopom (in izstopom) ampak predvsem z življenjem v skupnosti. Moje opazovanje tega vprašanja me na vaja do zaključka, da je vsako razpravljanje o pravici jugoslovanskih narodov do samoodločbe - odveč, kajti oni so se te pravice že poslužili in to pravico s svojim življenjem v skupni državi stalno izvajajo. Zanje je vsako razpravljanje o tem izgubljanje besedi, ker jim je vsaj to jasno, da bi država razpadla odnosno se po sovražni okupaciji ne bi obnovila, če ne bi bilo volje po taki skupnosti. Vi v emigraciji lahko govorite o kakršnikoli mednarodni zaroti, ki da je spravila komuniste na oblast, a dejstvo bo le ostalo, da mora imeti vsaka revolucija za seboj podporo dokajšnjega politično zavestnega in aktivnega dela prebivalstva, da bi uspela in da bi se obdržala.

In kadarkoli sem načel to vprašanje z ljudmi onstran meje, - in od časa do časa ste lahko o tem brali v mojih poročilih KLICU - vedno je sledilo zaskrbljeno vprašanje: kaj pa škoda, ki bi jo razpad povzročil? Škoda predvsem v materialnem pogledu, ker jih politična škoda ne zanima toliko odn. zanje prihaja še le na drugo mesto. O tej škodi, se mi zdi, emigracija sploh ne razmišlja.

KONKRETNI POMISLEKI

Ko sem razpravljajal o posameznih točkah "londonskega" načrta, so prišle na dan zanimive misli:

Vprašanje Črne gore: mar za Črnogorce ne velja načelo samoodločbe? Črna gora je vendar živela ves čas - razen za časa predvojne Jugoslavije - od Srbije popolnoma ločeno državnopravno in kulturno življenje. Obstoje posebne republike Črne gore so s skoraj dvajsetletnim skupnim življenjem priznali vsi narodi Jugoslavije. Njen pomen postaja tem večji spričo sistematične turistične aktivnosti v črnogorskem Primorju.

Prestolica: tu so sestavljavci predloga izgubili realna tla pod nogami. Brazilska rešitev je za naše prilike nesprejemljiva. Predvsem preprečujejo to ekonomski razlogi. In kjerkoli bo taka nova prestolica ležala, bo ta favorizirala državo odn. republiko, na ozemlju katere bo, čeprav bo administrativno izvzeto iz nje. Kakor je res, da včasih vprašanje glavnega mesta boleče prizadeva narodne interese posameznih narodnih skupnosti - saj favorizira eno izmed njih - pa je tudi res, da je treba s tem vnaprej računati in se takim problemom ne da izogniti.

Razmejitev med Hrvati in Srbi: kako je mogoče s tem predlogom izročiti velike dele srbskega ozemlja Hrvatom? Dele na katere nam = reč Hrvatje v domovini ne postavljajo nobenih zahtev in glede kate- rih velja v domovini na splošno, da je zanje razmejitveno vprašanje rešeno. Nepredstavljivo je, odkod ideja, da bi Hrvatska morala dobi ti celò Subotico. Sestavljavci po eni strani oznanjajo samoodločbo, pa drugi strani pa prizadetega prebivavstva niti ne vprašajo. Tudi ni stare strukture pribivavstva več, na katero predlagatelji očivid no mislijo: nemške manjšine so bile izgnane, delno so Vojvodino za- pustili tudi Madžari, dežela pa je v veliki meri kolonizirana s pre bivavci s pasivnih krajev. Tako se je nacionalna struktura zelo sre menila.

Kaj pa očitek, da oblast v Jugoslaviji "ni zasigurala potrebnih jamstev za obrambo integritete in meja države?" To je kočljivo vpra šanje in emigranti, daleč od domovine, najbrž ne morejo dojeti, kako lahko tak očitek prišleka z one strani zaboli. Evo tipične reakcije: 'Kakšna jamstva pa imajo predlagatelji v mislih? Mar taka kot jih je dobil Chamberlain od Hitlerja ali kot jih je dajala tripartitna deklaracija Italiji za cono B? Ali pa taka kot jih je dobila Simo = vičeva vlada od Anglije? Nobena jamstva ne pomenijo nič, če ni po- gojev za obstoj države in njenih meja tako v mednarodnem pogledu ka kor tudi politično-gospodarske notranje upravičenosti. Pika.'

In "porazni rezultati na političnem, ekonomskem, socialnem in kl turnem področju", o katerih govori uvod v načrt? Tu se prehudo odr a za tendenčnost predlagateljev. Ni nobenega dvoma, da mnogi v domo = vini čutijo in vedo, da bi ob boljši ali pravilni politiki bili do- seženi večji uspehi na različnih področjih, toda ni pa mogoče govo- riti o "poraznih rezultatih". Vsakdo, ki pride na obisk v Jugoslavi- jo vsaj za kratek čas, se o tem lahko prepriča. Seveda delajo doma napake, seveda dobivajo prekomerna posojila in pomoč od zunaj, seve da trošijo sredstva v tri dni - toda mar se to v eni ali drugi obli ki, v eni ali drugi meri ne dogaja po vsem svetu. Niso samo sodi v Jugoslaviji brez dna - take sode imajo širom Azije, Afrike, latin = ske Amerike in celo v nekaterih predelih zapadne Evrope. Gotovo je kritika režima potrebna in zaradi objektivnosti je treba dodati, da je gospodarske kritike npr. poln ves jugoslovanski tisk. Vendar pa je treba biti tudi v kritiki objektivni, sicer bo še tako dober pre dlog naletel že v naprej na pavšalno odklonitev.

Zaključek mojih razgovorov je bil, da demokratičen razvoj v Ju goslaviji, kot si ga doma želijo, ni alternativa v takem smislu, kot ga postavljajo sestavljavci "Načrta predloga demokratične alternati ve", podpisanega 24.marca 1963. v Stanstedu pri Londonu.

In vendar: ALI JE ALTERNATIVA?

Nekako v zvezi z zgornjim, toda ločeno, sem skušal najtrodgo = vor, če morda alternativa Titovemu režimu le obstoja, odnosno če jo doma le vidijo. Politično vzeto take alternative v domovini ne vidi jo, ideološko pa obstoja: le ideja samostojne hrvaške države more biti po svojem ideološkem bistvu v smislu alternative ekvivalentna obstoječi Jugoslaviji. Torej prav to, kar propagirajo dr.Krnjeviće= vi Hrvati. Ta ideja seveda ubija idejo skupne Jugoslavije. Toda ker pa je doma vsaka taka ideja nerazdružljiva od politične pogojenosti - je razpad Jugoslavije iz domovinske perspektive nesprejemljiv. Re- šil namreč ne bi nobenega od glavni problemov, - samostojna Hrvaš= ka vendar še ni nobeno jamstvo za demokracijo!, - odprl pa mnoge no= ve, zlasti gospodarske, in sicer na tistih področjih, za katere do= ma smatrajo, da so danes še dokaj dobro urejena.

Zaradi občutnega pomanjkanja prostora v listu so morali biti že nekajkrat od- loženi gospodarski članki, pisma uredniku in to pot "Portret ene generacije".

ZAČELO SE JE ŠOLSKO LETO

(Od našega dopisnika)

Prvega oktobra smo v Italiji začeli novo šolsko leto. Z njim je stopil v veljavo novi šolski red z enotno triletno nižjo srednjo šolo, ki je obvezna za vse dečke in deklice, ki so končali osnovno šolo. Tudi ta nova šola je brezplačna.

Na Tržaškem imajo naše šole vsega skupaj 2.160 obiskovavcev in sicer v srednjih 1.100 dijakov in v osnovnih 1.060 učencev. Na Goriškem je 271 dijakov srednjih šol in 389 učencev na osnovnih. V Beneški Sloveniji slovenskih šol ni.

V prvi razred osnovnih šol se je na Goriškem vpisalo 93 učencev, na Tržaškem pa 200 učencev.

Rezultat pa bi lahko bil boljši, če bi bili starši narodno zavedni. Ponekod je vzrok, da otroke pošiljajo v italijanske šole tudi to, da so prejšnje leto imeli slabo učno moč, proti kateri so sicer protestirali a brezuspešno. Tako nosi včasih tudi oblast del krivde in odgovornosti. Imamo pa tudi žalostne primere, ko pošiljajo slovenski učitelji, ki učijo na slovenskih šolah, svoje otroke v italijansko šolo, kjer kajpak slovenščine ne poučujejo. V tem so najbolj trmastimi komunisti. Se hočejo morda s tem prikupiti italijanski šolski in politični oblasti? Gotovo je, da slovenski ne čutijo!

Reči je treba tudi besedo o brezbriznosti, komodnosti nekaterih učiteljev in profesorjev. Zakaj se ne bi oni že med letom in med počitnicami nekoliko bolj pobrigali za bodoči rod ter obiskali starše, priredili nekaj predavanj ali tečajev, da bi dobile slovenske šole več študentov?! Ne zganejo se, dokler voda ne teče v usta: nove dijake iščejo zadnji teden počitnic!

Letos je petdesetletnica slovenske gimnazije v Gorici: ustanovljena je bila jeseni 1913. Kako lepo bi lahko izkoristili to priložnost, naredili nekaj propagande za naše šole in dvignili slovenskega duha! A nisem mogel še nič ugotoviti, ali ima ravnateljstvo odnosno profesorski zbor glade tega kak načrt.

Šola in vlada

Slovenske šole so sicer v Italiji zakonite, vendar pa zadevno ministrstvo izvršnega zakona že zdaj ni izdalo. Sicer poučeni krogi trdijo, da je tak zakon že gotov in da ga mora ministrstvo za zunanje zadeve še podpisati, vendar pa prav to zavlačevanje otežkoča ne moten razvoj šol. Gre namreč tudi za ureditev poklica in staleža učnih moči. Zdaj imajo slovenske šole samo suplente, saj so dejansko stalni učitelji in profesorji zelo redki. Tako imajo gotovo prav oni učitelji, ki zahtevajo vpis v stalež, češ da jim to pritiče, ko že ves povojni čas učijo, ne da bi bili v staležu. Pretiravajo pa tudi nameščenci, ki stalež zahtevajo, čeprav nimajo niti zadostnega naslova, saj nekateri univerze niti videli niso. Toda resnici na ljubo je treba dodati, da se s takimi težavami borijo tudi italijanske šole, ki imajo tudi mnoge pomanjkljivosti.

Da bi bilo ustrezno i šolam i nameščencem, bi moralo ministrstvo izdati izvršni zakon in razpisati učiteljske in profesorske tečaje za doseg mest in staleža. Ni dvoma da šole, dijaki in končno starši trpijo in imajo škodo, če učne moči niso kvalificirane - ne glede na to, če gre za italijanske ali manjšinske šole. Na takem stališču stoje tudi politični predstavniki slovenske manjšine. Treba pa je seveda tudi misliti na tiste sedanje nameščence brez potrebne šolske kvalifikacije, ki se natečaja ne bi mogli udeležiti; treba bi jim bilo pomagati na en ali drug način, morda z delno pokojnino, saj bi se jim godila krivica, če bi jih po tolikih letih službe enostavno vrgli na cesto nepreskrbljene in nepripravljene na kaj drugega.

/ Na Koroškem je v slovenski gimnaziji zdaj okoli 330 dijakov. V prvi razred, ki ima dve paralelki, se je letos vpisalo 60 otrok. Leta 1958. je bilo na 107 osnovnih šolah 9800 otrok. Zaradi odredbe o obveznem prijavljanju otrok v dvojezične šole, je število padlo na ok. 1600 otrok, ki pa se še vedno ni ustalilo./

VOJAŠKA POMOČ TITU

(Poročilo washingtonskega dopisnika)

Jugoslavija je v drugi polovici letošnjega maja spet dobila ameriško vojaško pomoč v znesku dveh milijonov dolarjev s posebnim obdobjem predsednika Kennedyja, ki je 14. maja odločil, da Jugoslavija ne spada med države "pod kontrolo mednarodne politične zarote". Po ameriškem zakonu so take države namreč od pomoči izključene. Beograd je sicer to vest uradno zanikal, trdeč da ni šlo za pomoč ameriške vojske, ampak le za dobavo nadomestnih delov za ameriško vojaško opremo jugoslovanske vojske.

Po svoje ima Beograd prav, ker so za to vsoto res dobavili nadomestne dele iz ZDA najbrže za ameriška reaktivna letala, s katerimi se ponosa jugoslovansko vojno letalstvo. Piloti morajo letati, da ostanejo v treningu. A reaktivne turbine letal se razmeroma hitro obrabijo in zahtevajo periodična generalna popravila, katerih brez nadomestnih delov ni mogoče opraviti. Letalna sposobnost jugoslovanskega letalstva je torej popolnoma odvisna od ameriške dobre volje.

Tito se že dolgo baha, da ne sprejema vojaške pomoči od nikogar. Pred leti so si Jugoslovani omislili nove reaktivne motorje za svoja letala preko Grčije. Na ta način so lahko trdili, da nimajo opravka z Amerikanci, čeprav je bilo jasno, da so Grki le posredovali motorje, katere so za ta namen dobili iz USA. Tokrat je pomoč prišla na dan začetkom oktobra, ko je bilo objavljeno cenzurirano poročilo z majskih zasedanj pododbora ameriške poslanske zbornice. In poročilo je razvidno, da so se nekateri poslanci protivili odobrenemu znesku. Dokler v Beogradu ne pokažejo potrdil, da so plačali tista dva milijona iz lastnega žepa, je bolje verjeti ameriškem poročilu kot beograjskim zanikavanjem.

MOST JE ZLETEL V ZRAK

(Od našega domovinskega sodelavca)

Začetkom septembra je bil svetovni tisk poln vesti o aretaciji devetih ustaških teroristov v Jugoslaviji, ki da so bili trenirani v Avstraliji, nakar so bili infiltrirani v Jugoslavijo preko Nemčije in Italije. Poleg tega, kar je pisal svetovni in jugoslovanski tisk o tej zadevi, mi je uspelo dobiti nekaj nadaljnjih podatkov, ki takole prikažejo celo afero:

Hrvaški ustaši so zares vzdrževali teroristično taborišče v Wongi, ki leži nekako 190 milj severovzhodno od Melbournea. Tam so dve leti trenirali svoje teroriste; skozi šolo je šlo kakih 200 ljudi. (Izraza "taborišče" seveda ne gre jemati dobesedno in ga je iz čisto praktičnih in političnih razlogov nemogoče primerjati s predvojnimi ustaškimi taborišči v Italiji in na Madžarskem.) Celotno organizacijo "Hrvatsko revolucionarno bratstvo" so seveda krili z različnimi legalnimi, v glavnem karitativnimi firmami. Organizacija je imela svoje postojanke in zveze z Zapadno Nemčijo in Italijo.

Devet teroristov, o katerih je govora, je legalno zapustilo Avstralijo, ter se preko Münstra in Stuttgarta, kjer so dobili dodatni trening, napotilo v Milan. Tam so čakali, da so bili urejeni posli za vstop v Jugoslavijo. Uradno poročilo navaja, da so vsi vstopili v državo 7. julija ponoči, toda ta podatek se ne zdi prepričljiv. Drži pa da so se izdajali za turiste, gozdne delavce in podobno. Bil so razdeljeni v tri skupine - trojke, katerih vsaka je delovala ločeno. Vsakdo je dobil za svoje potrebe 2000 dolarjev v različnih valutah. Operirali so v področju prog Ljubljana-Karlovac-Reka ter vsaj na enem mestu minirali železniško progo (mesto je bilo z ozirom na škodo slabo izbrano) ter vrgli v zrak vsaj dva manjša železniška mostiča, o čemer pa jugoslovanski komunike namenoma ni poročal. Presenetila je doba dveh mesecev, od njihovega vstopa do aretacije odn. objave: dejansko so bili teroristi vseskozi nadzorovani in predvidoma izdani že v Italiji od enega od njih. Komunistične oblasti so hote-

le tekom časa razkriti vse njihove stike in tako v celoti zajeti aparat, ki jim je doslej prizadeval glavobol predvsem v tujini z raznimi atentati, zdaj pa je segel že tudi v domovino. Nisem mogel ugotoviti, koliko so v tem uspeli. Toda možno je, da niso, kajti po njih informacijah je čisto verjetno šlo za izključno teroristično dejavnost, ker so bili vsi aretirani novi begunci, ki niso imeli nobenega stika s predvojnimi ali medvojnimi ustaštvom in torej tudi niso imeli tiste idejno-politične podlage, ki jo gre pripisovati stariim ustašem. To je verjetno razlog, da so bili najbrž tudi že izdani od lastnega človeka v tujini, pred vstopom v Jugoslavijo: fant se je ustrašil ali zbal posledic, pa je delal na dve strani. Iz tega razloga je potem tudi mogoče sklepati, da je ob vsem šlo v neki meri tudi za avaturizem.

Jugoslovanske oblasti si mnogo prizadevajo, da bi odkrile, kdo dejansko stoji za vsem terorističnim delovanjem v zadnjih letih. Da iščejo podpore tujih oblasti v tem, ni dvoma. Tem so te reči kajpak neprijetne in bodo verjetno skušale pomagati beograjski vladi kolikor bo mogoče, zlasti avstralske, čeprav nimajo diplomatskih odnosov z Jugoslovani. Vendar pa so bili Avstralci že prej obveščeni, da se nekaj pripravlja na njihovih tleh: že maja meseca je avstralski minister za imigracijo objavil v parlamentu, da deluje na njegovem ozemlju neki hrvatski osvobodilni pokret. Niso pa so bili predvidoma svesti, da je akcija zavzela tako globino.

VODA NA MLIN TEZE O 'SRBIZACIJI' SLOVENIJE

Nedavni umor polkovnika Remškarja, ki je v Skopju vodil reševalna dela slovenske ekipe in se je vračal domov v Horjul na dopust je v Sloveniji povzročil precej hude krvi. Remškarja je namreč zaklal pijani Bosanec, ki je s svojimi prijatelji razgrajal, pa jih je polkovnik hotel pomiriti. V zvezi s tem je spet prišlo na dnevni red vprašanje sezonskih delavcev v Sloveniji. Tem oblast namreč pripisuje 54% vseh kriminalnih prekrškov v Sloveniji in med nje ne štejejo samo Bosance, Šiftarje in Macedonce ampak tudi slovenske Prekmurce. Vendar pa problem ni lahko rešljiv, ker dejansko primanjkuje v Sloveniji delovne sile za težaška dela, ki jih običajno opravljajo sezonski delavci. Problem torej v bistvu ni političen, dasi zaradi tega pade tudi marsikatera pikra na račun "bratstva in edinosti".

Kdo je bil prvi v Skopju s svojo pomočjo, ko se je mesto porušilo? Slovenci kajpak! Okoli 11h dop. je radio objavil vest o potresu, ob 5h pop. pa je že odletela iz Cerkelj pri Kranju sanitetna ekipa pod vodstvom dr Breclja. V slabih dveh urah so bili na mestu.

Prebivalci Jugoslavije ne bodo občutili samo posledic skopskega potresa pri svojih plačah, saj je zdaj vse na delu, da se bo sleherni zaposleni odpovedal eni četrtini svoje mesečne plače v ta namen, ki pa je sicer kot posojilo razdeljiva na šest mesečnih obrokov. Tako bodo zbrali 20 milijard din. Posledice občutijo npr. v Ljubljani tudi pri cenah stanovanjskega prostora: m² je poskočil od povprečno 80-90.000 din kar na 100-105.000 din v ceni. V Sloveniji tudi negodujejo nad dejstvom, da je znani potres maja meseca s svojim epicentrom v Litiji povzročil zelo občutno škodo, ki je bila sicer razdeljena na širše področje kot to pot v Skopju, da pa se oblasti še daleč niso tako zganile kot zdaj v zadnjem primeru. Nekateri gre do tako daleč, da "slovenski" potres z ozirom na škodo predpostavlja jo skopskemu. V glavnem pa je izkušnja pokazala, da so stolpnice več vzdržale kot pa navadne zgradbe in da je v Skopju sorazmerno mnogo več poslopij le poškodovanih (in ne porušeni), v katerih pa ni varno prebivati.

(ds)

Hoteli po letoviščih so bili polni tudi septembra. Pričakujejo, da bodo tujituristi prinesli v Jugoslavijo do konca leta \$ 65.000.000, a naslednje leto se nadejajo 100 milij. dol. V Sloveniji je bilo 10% tujcev več kot lani (do konca avg.)

Jugoslavija se pripravlja na prehod od začasnega na redno članstvo v GATT (Splošnem sporazumu o carinah in trgovini), zaradi česar bo morala prirediti splošne carinske predpise. V GATTu je bila Jugoslavija najprej pomožni in nato začasni član.

PISMA UREDNIKU

G.urednik! V oktoberskem KT je nekaj nedoslednosti. Nasprotja so v različnih člankih. Vem, da so jih napisali različni avtorji, a kažejo, da bi vseeno morali biti bolj previdni v svojih sodbah. - V drugem uvodniku je pritožba, da se doslej emigracija ni mogla izkazati niti z enim političnim konceptom. V Razgledih je govora o londonskem sestanku, ki je kljub vsem pomanjkljivostim nedvomno poskus prav takega političnega koncepta. Čudno je torej slišati, ko g. Farkaš prvi resnejši napor za tak koncept preprosto daje ad acta: "Toda cela ta reč postaja vedno manj zanimiva." Kdo bi se moral lotiti sestavljanja koncepta, da bi bil zanimiv, ko je po mnenju uvodnika tako nujen. In zakaj je pri nas vedno tako strašno važno "kdo", malo važno pa "kaj"? Medtem so BOSANSKI POGLEDI objavili, kar so marca v Londonu zapisali, s pripombo, da stvar ni dokončna. Menim, da je kot prvi osnutek "koncepta" presenetljivo dobra. - "Razgledi" se ukvarjajo z "legitimacijami". Nikakor nisem naklonjen ekskluzivnosti, ki ji rado zapade Oslobodjenje, ker sem mnenja, da kot demokrati moramo biti pripravljeni sodelovati z najširšim krogom in ne stalno iskati izgovorov, zakaj tega ne moremo. Mislim, da glede londonskega sestanka Oslobodjenje ni grešilo, vsaj ne kar zadeva povabljenе Hrvate in Slovence, saj niso povabili samo SLS. Tudi jaz sem bil povabljen, a se povabilu nisem odzval kot protest proti odsotnosti muslimanov, česar pa ni zakrivilo Oslobodjenje. Poleg mene je bil povabljen še en Slovenec naprednjak. Jasno pa je, da na tak sestank nek ni mogoče vabiti neomejeno število ljudi. Dasi nisem bil tam, ga ne dajem v nič. Tudi od Hrvatov niso bili povabljeni samo gg Jukič, Pešelj in Predavec. Nekateri drugi si verjetno niso upali priti, ker med hrvatsko emigracijo vedno bolj razsaja izolacionistična histerija. Omenjenim trem lahko le čestitamo, da so si upali priti in povedati svoje mnenje. Upajmo, da ga bodo prav tako povedali tisti, ki odklanjajo vsako sodelovanje s Srbi, Slovenci in muslimani; kako si zamišljajo novo NDH do Drine brez pokolov in kaj nameravajo storiti proti komun.režimu brez dogovora s sosednimi narodi, ki tudi žive pod njim? Vsekakor je razveseljivo, da Pešelj očitno uživa podporo dr. Mačka, kar je stari voditelj jasno izrazil s svojim prikazom Pešljevega članka v HG 29. julija. - Čisto nepotrebno je tudi načelno kritiziranje Oslobodjenja, češ da misli da je HSS v emigraciji predstavnik hrvatskega naroda, SLS pa slovenskega. Brez ozira na legitimiteto je treba objektivno priznati, da je HSS še vedno daleč največja hrvatska stranka in SLS v nekaj manjši meri slovenska in da bosta to po vsej verjetnosti ostali, ker sta svetovnonazorsko dobro utemeljeni, imata organizacijo in tradicijo pa zveze z enako usmerjenimi evropskimi strankami. Če se kdorkoli od naprednjakov čuti zapostavljenega, naj se prime za nos. V isti številki polkovnik Glušič opozarja na razklenost v naprednem taboru in na njene posledice. Toda ali se je kdo od tega kaj naučil? Ali nimamo danes tudi celo vrsto organizacij in frakcij? Kako je mogoče, da bo kdo jemal resno to "pestro organizacijsko strukturo", ki je povrhu še nedelavna? Zastonj se je pritoževati nad tem, da naprednjaki niso bili v begunski londonski vladi, dokler se naprednjaki samo zmrdujejo drug nad drugim in jih ni mogoče ne organizirati ne spraviti na skupen imenovalac. - Ne verjamem, da bi v času vojne in revolucije odsotnost naprednega slovenskega zastopnika v lond. vladi imela odločilne posledice. Če je kdo zaradi tega šel med komuniste, naj se tam dobro počuti. Upam, da so bili pravi naprednjaki dovolj širokogrudni, da so imeli dr Kreka za svojega zastopnika v Londonu. V težkih časih revolucije, vojne in emigracije je pač treba pozabiti na strankarske razprtije, dasi bi bilo seveda bolje, če bi tudi slovenski liberalci bili izrecno zastopani v Londonu. - Mislim, da je polk. Glušič zadel žebelj na glavo, ko je napisal, da so OF napolnili disidenti in nezadovoljnježi. V letih pred vojno je nezadovoljstvo vedno bolj razsajalo pod vplivom kom. propagande. S krepkimi lučaji je KPS polivala z gnojnico vse od drugih strank do Cerkve in posameznikov. Vsak politik je bil kompromitiran, vsek podjetnik pijavka. Ker je pač človek nagnjen k škodoželjnosti in zavisti, so mnogi takim sodbam z veseljem pritrjevali. Razmere na Slovenskem niso bile ne posebno dobre, ne posebno slabe; nekako srednje kakor ponavadi povsod. Ljudje pa stakim normalnim stanjem niso bili zadovoljni, temveč so letali za popolnostjo in so dobili - komuniste. - Menda se mnogi celo še danes v emigraciji ne zavedajo, da popolnosti ni in se še vedno obešajo na marksistične fraze. Presenetilo me je, da n. pr prof. Radica l. 1963. odreka g. Ivanoviču pravico, da se politično udejstvuje, in kot razlog navaja, da ima premoženje, ki je baje "plod žuljev hrvatskih mornarjev". To je marksistična delovna teorija vrednosti v najčistejši obliki. Med evropskimi demokrati (celo večjim delom socialistov) se na splošno smatra, da sta organizacija in podjetnost tudi produkcijska faktorja d pravico do dohodka in s tem pridobivanja premoženja. Če je prof. Radica drugega mnenja, je pač skrajni čas, da napade preds. Kennedyja, governerja Rockefellerja in druge, ki so podedovali premoženje in ga niti sami ne upravljajo.

L.SIRC

(Začetna zamera glede uvodnika je kajpak vzeta iz konteksta, ker v uvodniku nismo razpravljali o alternativni ampak ob Titovem obisku, torej o odnosih med Jugoslavijo in Združenimi državami. Urednik.)

PROSVETA IN OMIKA JAN KAREL STRAKATÝ, čigar 85-letnice se je spomnil junijski Klic Triglava s posebnim dopisom iz Prage, zamolčal jo je pavel češkoslovaški in slovenski tisk (slednji v domovini), je 21. septembra umrl. Bil je velik prijatelj Slovencev in bil tudi častni član Društva prevajavcev Slovenije. Za dediča svoje izredno okusno izbrane dragocene knjižnice (5000 zvezkov) je določil ljubljansko Univerzitetno knjižnico. - Z zanimanjem je spremljal pisanje Klica Triglava in bil zelo ginjen, ko smo se ga spomnili ob njegovem jubileju.

Letos se je na medicinsko fakulteto v Ljubljani lahko vpisalo največ 150 slušateljev. To je osmič po letu 1951, da ima ta fakulteta numerus clausus, za kar je iskati vzroke v pomanjkanju prostora in reformiranem študiju, ki je zasnovan zlasti na individualnem študiju s študenti in na obsežnejši praksi. To število pa nekako odgovarja številu slušateljev prvega letnika, ki opravijo izpite za vstop v drugi letnik; ob neomejenem vpisu 1961/62 je bilo v 1. letniku 336 novincev, pogoje za vstop v drugi letnik pa je izpolnilo le 159 slušateljev. Lani ob omejenem vstopu pa je od 185 brucev prestopilo v drugi letnik le 133 študentov. Letošnji kandidati so polagali sprejemni izpit iz fizike, kemije in biologije na ravni srednješolske snovi. -

V Titogradu so odprli tehniško fakulteto beograjske univerze, mariborsko učiteljsišče pa proslavlja stoletnico. Pri bibliotekarski šoli v Beogradu se je letos prvič vpisalo v šolo za knjigarje 80 absolventov osemletke. Po štirih letih študija, združenega s prakso v knjigarnah, kjer bodo študirali tudi psihologijo trgovine, bodo postali prvi kvalificirani knjigarji. - 1500 skopskih študentov nadaljuje svoje študije predvsem v Beogradu, Zagrebu in Ljubljani, 3000 pa jih študira v Skopju. Nekaj jih je pa šlo študirat v tujino. -

Knjižnica Matice Srpske v Novem Sadu je praznovala 125 letnico javnega delovanja preko 350.000 knjigami in 8.000 časopisi je ena največjih v Jugoslaviji. - Jugoslavija ima danes nad 16.000 knjižnic s pribl. 30 milijoni knjig. - Na knjižnem semnju v Bgdu bo letos razstavljalo 20 držav 55.000 knjig. Najmočnejše bosta zastopala Sovjetska zveza in Združene države Amerike; skupaj bosta razstavili 7500 knjig. - Novembra bodo proslavili 425 letnico tiskarne v samostanu Gračanica. To je druga najstarejša tiskarna na Balkanu. - Beograd je dobil nov večerni list: POLITIKA-EKSPRES.

Na pariškem bienalu mladih koncem septembra je nastopilo 5 jgsl umetnikov. Andrej Jemec iz Ljubljane je razstavljal akvarele. - 50 Jugoslovanov, med njimi sedem Slovencev, se je udeležilo medn. kongresa slavistov v Sofiji. Na njem ni bilo nikakršne protislovenske teze glede Brižinskih spomenikov. -

V koprski katedrali snemajo nekatere prizore zgodovinskega avanturističnega filma "Beneški svinec" v italijansko-srbski koprodukciji. - Režiser France Kosmač je bil kot predstavnik Jugosl. združenja filmskih avtorjev na filmskem festivalu v Varni. - V Stockholmu so imeli začetkom septembra teden jugosl. filma. - BOSNA FILM zbira gradivo za film o sarajevskem atentatu. - Zagrebško izvozno podjetje GLOBUS-FILM je prodalo Japonski 52 jugosl. risanih filmov za 23.000 dol. Letos bodo s posredovanjem GLOBUSA predvajali jugosl. filme v dvajsetih državah. -

Skladatelj Milko Kelemen je dobil Beethovno nagrado v okviru Beethovnevega festivala v Bonnu. - Slovenski oktet je odšel na turnejo po ZDA in Kanadi za pet-šest tednov. Umetniški vodja je dr. Valens Vodusek, organizacijski Bogdan Pogačnik in Mitja Vošnjak zastopa Izzeljensko Matico. - Igralska skupina Ivan Tavčar iz Poljan nad Skofjo Loko je v ljublj. Mestnem gledališču predvajala Cvetje v jeseni. Letos se spominjajo 40-letnice smrti Ivana Tavčarja. - Skopski ansambel narodnih pesmi in plesov je odšel na trimesečno gostovanje v ZDA in Kanado. -

OXFORD UNIVERSITY PRESS pripravlja v zbirki svetovnih klasikov antologijo jugoslovanske proze, ki jo je priredil Svetozar Koljevič, docent univerze v Sarajevu. Med 20 književniki, ki bodo zastopani v antologiji, navajajo Cankarja, Andriča in Krležo. -

Stirideset študentov in profesorjev anglistike se je udeležilo devetega seminarja iz angleške literature in jezika v Kopru. Sodelovali so tudi trije študenti slavistike londonske univerze, ki so pomagali pri konverzacijskih vajah.

Generalni direktor BRITISH COUNCILa Sir Paul Sinker je kot gost komisije za kulturne stike s tujino obiskal Ljubljano. Ta Council bo tudi nosil stroške za 29 študentov iz skopske univerze, ki študirajo zdaj na britanskih univerzah. To bo stalo £ 18.000.

SPECTATOR

"KAKŠNO POLITIKO ZAPADA DO JUGOSLAVIJE HOČEMO", je bilo tema seminarskega razgovora, ki ga je priredila Slovenska Pravda 29. sept. Povabljenih je bilo 57 demokratično usmerjenih Slovencev, Hrvatov, Srbov in muslimanov, ne glede na njihovo politično pripadnost. Seminarske ugotovitve bodo predvidoma pozneje objavljene.

OD MESECA DO MESECA

i O L É !

Kmalu po polnoči 18. septembra je Tito odletel v Brazilijo z velikim štirimotornim reaktivnim letalom DC-8 skandinavske družbe SAS. Seboj je vzel ženo Jovanko, Kočo Popovića za zunanje zadeve, Mijalka Todorovića in Tomo Granfila za gospodarske zadeve, nekaj generalov za parado, predsednika Zveze pisateljev Bla goja Koneskega za kulturo in dr. Bogdana Breclja za ljubo zdravje. Na pot se je odpravil s pozdravi škofov dr. Ujčića, dr. Držečnika in drugih, kakor tudi srbskega patriarha Germana. V Braziliji ni videl ne Ria de Janeira ne San Paola, dveh največjih mest. Če mislite, da je kdo nasprotoval njegovemu obisku, se je razburil uradni predstavnik Drago Kunc v Beogradu, vedite, da so bili nasprotniki miru.

V pogovorih s predsednikom Goulartom v Brasiliji je Tito omenil, da se mu zdi formulacija "dveh blokov" nekam zastarela, ker je polarizacija v samih blokih zdaj na miroljubne in nemiroljubne sile. Vprašanje družbenih sistemov je drugotnega pomena. Poudarjanje blokov deluje v antagonističnem smislu in je čas, da bi te stvari revidirali. Iz istega razloga je zastarel tudi termin "nepovezane" dežele. Treba je najti širšo osnovo za zbiranje vseh, ki so za sožitje, ker jih je več, kot je bilo udeležencev beograjske konference septembra 1961. Novega termina Tito še ni odkril.

Ko je priletel v Čile, je na tiskovni konferenci 28. sept. v Santiagu povedal, da obisk utrjuje mir in medsebojne odnose. Pogledi čilskih in jugoslovanskih voditeljev so enaki ali slični na vsa glavna mednarodna vprašanja. V skupščini ZN (kjer bo govoril 22. okt.) bo predlagal ukrepe za utrditev miroljubnega sožitja. Pogledi Jugoslavije in ZSSR se ujemajo glede borbe za mir, za splošno razorožitev in za sožitje. O razlikah pa ne bi rad govoril, ker bi povzročil več škode kot koristi. Pogovor s Kennedyjem v Washingtonu Tita zelo zanima.

V Boliviji se je Tito ustavil v Cochabambi menda zaradi prehude nadmorske višine La Paza. Na sprejemu za diplomate 29. septembra se je pogovarjal s papeškim nuncijem, kateremu je povedal, da je bil papež Janez XXIII zelo priljubljen, ker se je zavzemal za mir. Jugoslavija in Vatikan sicer nimata diplomatskih odnosov, je rekel Tito, a vzdržujeta dobre stike preko jugoslovanskega veleposlanika v Rimu, ki se je udeležil vstoličenja papeža Pavla, ki tudi želi mir.

V Mehiki so Tita najlepše sprejeli in se je zadržal deset dni, si ogledal precej krajev in razvalin ter se pogovarjal s predsednikom kot v vseh drugih deželah. V skupnih izjavah po teh obiskih so poudarjali potrebo miru in razorožitve, miroljubno sožitje, podporo Združenim narodom in gospodarsko podporo na enakih osnovi deželam, ki se še razvijajo.

***

Izvoz iz Jugoslavije v prvih osmih mesecih 1963 je dosegel vrednost 149.7 milijard dinarjev (22.9% več kot v isti dobi lani). Izvoz industrijskih izdelkov je znesel 115.4 milijard dinarjev (19.9% več), a kmetijskih pridelkov 31.2 milijard din (41.3% več). Izvoz v dežele Skupnega trga je znesel v tej dobi 52.1 milijard din (33.2 milijard lani). Italija je aprila olajšala uvoz iz Jugoslavije in ga povečala za 70%. ** Uvoz v Jugoslavijo v 8 mesecih 1963 je narastel v primeri z lansko dobo za 17%. Iz dežel skupnega trga so uvozili blaga v vrednosti 55.4 milijard din (51.3 milijard lani) in iz Azije 18 milijard din (12.6 milijard). Uvoz iz Afrike se je povečal za 75%, iz Latinske Amerike za 150% in iz vzhodnoevropskih dežel za 5 milijard din. Jugoslavija uvaža največ iz Italije in Zah Nemečije.

Lani je 23% jugoslovanskega izvoza šlo v Azijo, Afriko in Latinsko Ameriko.

Za opremo Boliviji je Jugoslavija odprla \$5,000,000 kredita za 10 let s 3% obrestmi. * Po protokolu s Kameronom bo Jugoslavija dobavljala opremo v okviru kredita \$2,000,000.

Jugoslovansko-poljska trgovina je leta 1962 dosegla vrednost \$64 milijonov, a v 1959 le \$54.1 milijonov.

Jugoslovansko-sovjetska trgovina se bo v 1964 povečala za 20% v primeri z 63. Po protokolu podpisanem v Beogradu 27. sept. bo Jugoslavija izvažala stroje, ladje, svinec, kable, lesne izdelke, obutev, tkanine i.dr.

Jugoslovanski izvoz v Britanijo je leta 1962 znesel 14.8 milijard din, kar je bilo dvakrat več kot v 1957. Dohodki od angleških turistov so pripomogli k pozitivni bilanci, s pomočjo katere Jugoslavija odplačuje stare dolgove.

Promet skozi jugoslovansko cono solunskega pristanišča je znesel 12000 t v 1955, 350,000 t v 1962 in 353,000 t v osmih mesecih 1963.

V Skopju so tisoči ljudi še vedno pod šotori, a vreme se je ohladilo in dež je nekajkrat namočil taborišča. Montažne hiše grade hitro, a začetkom oktobra je primanjkovalo salonita za kritje streh. Železniški prevoz se je zagatil na postaji zaradi počasnega iztovarjanja vagonov, katerih pride okrog 1000 na dan. Oblasti so se vneto ukvarjale s pripravljanjem predpisov o razdeljevanju stanovanj. - Zemlja se še ni povsem umirila; 371. sunek je 8. okt. s svojo jakostjo povzročil nekaj strahu. - Trije japonski strokovnjaki so proučili teren v Skopju in ugotovili, da je mogoče zgraditi novo mesto na starem prostoru, a da je treba uporabljati odpornejše načine gradnje. -- Pomoč Skopju iz 59 dežel je znesla $\$8\frac{1}{2}$ milijonov (= 6,375,000,000 din), v kar ni všteta sovjetska tovarna za izdelavo stanovanj niti ameriški dar $\$25$ milijonov. Pomoč iz Jugoslavije je znesla $16\frac{1}{2}$ milijard din. Za izgradnjo mesta bo država prispevala v dveh letih preko 160 milijard dinarjev. -- Vlada je razpisala 30 milijard narodnega posojila za izgradnjo Skopja. Obljublja, da bo odplačano v 7 letih in se bo obrestovalo po 6%. Posojilo je bilo podpisano 5 dni pred iztekom roka in so ga raztegnili.

Sredi 1. 1963 je bilo v Jugoslaviji 3,401,000 zaposlenih in 187,000 nezaposlenih. Januarja 1963 je bilo nezaposlenih 309,000. Povprečni zaslužek na osebo je znesel po republikah:

	na mesec	na leto	
	DIN	£	¥
Slovenija	32,800	187	525
Hrvaška	27,400	157	439
cela država	26,500 ...	151 ..	425
BiH, Črna gora	24,700	141	395
Srbija	24,600	140	394
Macedonija	22,400	128	359

Organizacija za gospodarsko sodelovanje in razvoj (OECD) je izdala drugo poročilo o Jugoslaviji na podlagi jugoslovanskih virov. Prvo je izšlo maja 1962.

Na zagrebškem mednarodnem velesejmu od 7. do 22. sept. si je 1,700,000 obiskovalcev ogledalo razstavljenе predmete 6,126 podjetij, od katerih je bilo 1,173 iz Jugoslavije, ostala pa iz 17 dežel v razvoju in 26 drugih držav. Na velesejmu so priredili posebno razstavo "Afrika-Azija-Jugoslavija". Tito je bil z velesejmom zadovoljen in je videl v njem znake gospodarske integracije in mednarodnega sodelovanja. - V Zagreb je prišlo več trgovinskih ministrov, med njimi Luther Hodges iz ZDA in Patoličev iz ZSSR.

Letos so pridelali okrog $4\frac{1}{2}$ milijone ton pšenice. S tem še niso zadovoljni in se na veliko pripravljajo na jesensko setev, ker bi radi dosegli drugo leto pridelok 4,800,000 ton. * Tudi to ne bo zadostovalo za potrebe, katere cenijo na 5 milijonov ton. * Zaradi pomanjkanja krme je oskrba z mesom tako neredna, da je Zvezni izvršni svet spet razpravljajal o njej 2. okt. Sekretar za poljedelstvo Jože Ingolič je naznanil, da bodo uvozili 150,000 t koruze in 80,000 ton ječmena za krmo.

Zadruga v Bački Topoli je dobila 35 milijonov dinarjev kredita od Jugoslovanske poljedelske banke, da pomaga za sebnim kmetom pri opremljenosti gospodarskih poslopij in nakupu valilnic, ker da je to najcenejši način za pospeševanje živinoreje in kurjereje.

Prva jugoslovanska veleposlanica Stana Tomašević je prevzela posle v Oslu. Črnolasa 42-letna Črnogorka iz Bara je diplomirala na filozofski fakulteti v Beogradu in je bila partizanka od 1941. Po vojni je delala v CK SKOJa in Ljudske mladine, nato pa kot sekretarka ideološke komisije CK ZKJ. -- V Švico je prišla za veleposlanico Mara Radić, 48-letna Bosanka, ki ima Višjo politično šolo v Beogradu. Tudi ta je bila partizanka. Od 1955 do 58 je bila svetnik jugoslovanske misije pri ZN v New Yorku in kasneje odposlanec na sestankih ZN.

Predstavnik pri ZN Miša Pavičević je obvestil U Thanta, da bo Jugoslavija plačala svoj delež za operacije sil ZN v Kongu od 1. nov. 61 do julija 63.

Zvezni sekretar za finance Kiro Gligorov se je udeležil letnega zbora Mednarodne banke in Mednarodnega denarnega fonda v Washingtonu. Banka je Jugoslaviji odobrila $\$35,000,000$ posojila za izgradnjo jadranske ceste in obeteno posojilo za železnico Sarajevo-Ploče. Fond je septembra naklonil srednjeročno posojilo $\$30,000,000$ in odložil terjatev $\$15,000,000$ zaradi potrebe v Skopju.

Obrambni minister Ivan Gošnjak je z ženo in vojaško delegacijo obiskal SZ od 17. do 28. sept. na povabilo maršala Malinovskega. Zanimal se je za vojaške šole in vzgojo, kot so povedali.

Edvard Kardelj je neuradno obiskal Avstrijo od 6. do 10. okt. kot gost pod kanclerja Pittermanna. Napravil je krožno pot od Beljaka preko Salzburga in Linza na Dunaj in nazaj v Slovenijo.

Predsednik sindikatov Svetozar Vukmanović je uradno obiskal Čehoslovaško. Ivan Stanič

Napočil je dan, ko je bilo treba s krvjo plačevati račune za preganjanja, prepire in nezdravo politično stanje v predvojni Jugoslaviji. Tiste dni je bilo lahko na prstih ene roke naštetih vodilne naprednjake našega podeželja, ki so pod masko "osvobodilne fronte" prozrli komunistično revolucijo in so imeli pogum, da se ji zoprstavijo. Kdor je takrat na podeželju povezoval ljudi in pripravljaval ilegalo Jugoslovanske vojske v domovini, se bo lahko spomnil odgovora, ki ga je navadno dobil od naprednih inteligentov, zlasti učiteljev: "Skupaj s farovžem nikdar več!"

Trije koncepti

Hitler je pred odločilnim napadom na zapadu hotel odstraniti nevarnost "tihega zaveznika", Sovjetov na vzhodu, ker jim ni mogel zaupati. Pred napadom na Sovjetijo je hotel imeti zavarovan desni bok - to je "razčiščeno situacijo" na Balkanu. Jugoslavija, na ozemlju katere leže glavni komunikacijski vozli in arterije balkanske operacijske smeri, se je morala odločiti. Zavezniki, zlasti Angleži so preko svojih tajnih kanalov silili k upor. Princ-regent in JRZ-HSS vlada so se odločili za kapitulacijo pred nemškimi zahtevami. Puč je z njimi pometel in "Jugoslavija je našla svojo dušo", da bi v par dneh izgubila - življenje...

Strateška važnost jugoslovanskega ozemlja je silila Zaveznike, da se na tem področju organizira močna gverilska aktivnost, ki bi stalno vznemirjala in ogrožala na afriško in italijansko fronto vodeče komunikacije, kakor tudi vezala čimveč nemških enot. Na Balkanu se niso mogli zadovoljiti le s sabotažnimi dejanji, kot so se, varujoč prebivalstvo, na Zapadu. Pri takih načrtih Zaveznikov, pri ustvarjenem jedru Mihajlovičeve gverile in pri komunističnem podzemlju, ki ga je 22. junij pahnil iz nemškega opričištva v ne tako zaželjen odpor kot v dolgo pričakovano revolucijo, so se, če ne štejeemo nemških kolaboraterjev, med jugoslovanskim ljudstvom pojavili trije zelo različni koncepti narodnega odpora.

1. Politiki, zlasti slovenski, verujoč v zavezniško zmago in zanašajoč se na določbe mednarodnega prava so pod vtisom prilik in izhoda iz prve svetovne vojne, ki ni bila ideološka in zato ne totalna, načrtovali da bodo naš narod najsrečnejše vodili skozi vojno dobo na sledeči način:

a. Do konca vojne ostanemo na zavezniški strani, toda dokler bo mo goče, se zadržimo mirno in ne vznemirjamo okupatorja po nepotrebnem. Izhod vojne bodo odločili veliki.

b. Da bi zavarovali ljudstvo bomo podpirali domače upravne in varnostne organe, ki naj vzdržujejo v smislu mednarodno-pravnih določb mir in red v deželi. (Anksija je ta up izbrisala.)

c. Ko bodo pred samim koncem vojne osiščne sile omagale, se bomo z njimi lahko pogodili o prevzemu oblasti ali pa bomo vzdignili upor, v katerem bodo naši pod okupatorjem tolerirani policijski oddelki tvorili jedro naše vojaške sile. Večina slovenskih političnih prvakov je bila mnenja, da kdor bo imel ob koncu vojne puško v roki in prvi zasedel vladno palačo na Bleiweisovi cesti, ta bo gospodar položaja in bo nemoteno oblikoval bodočnost slovenskega naroda.

Iz navedenega jasno sledi, da slovenski politični prvaki, izmed katerih so mnogi pobegnili ali pa bili pregnani od Nemcev, niso bili na strani okupatorja - kolaboraterji, čeprav je njih pasivno zadržanje dostikrat koristilo okupatorju. Izbira poti najmanjšega odpora je bila privlačna in bi se v prilikah, ki so vladale v prvi svetovni vojni skoraj gotovo obnesla. Položaj v drugi svetovni vojni je bil čisto drugačen in njegovi pravilni presojaji slovenski politični prvaki niso bili kos. V totalni vojni, kateri se je pridružil komunistični "osvobodilni boj" kot uspešna konkurenca onim, "ki so Zaveznike vedno nosili samo v srcu" v odporu proti okupatorju, je bila pot najmanjšega odpora naravnost pogubna in načrt političnih prvakov silno naiven. Osvobodilna fronta, ki so jo komunisti v Sloveniji organizirali kot koalicijo KPS z naprednjaki (Sokoli), večjim delom krščanskih socialistov in posameznimi disidenti iz ostalih strank je s svojimi partizanskimi odredi že jeseni 1941 začela z oboroženimi napadi na okupatorja. Ti napadi so

se postopoma razvili v ljudsko vojno in popolnoma prekrižali načrte političnih prvakov. Dočim so Zavezniki partizansko borbo vedno bolj upoštevali in v njihove odrede poleti 1943. poslali svoje zvezne oficirje, so protikomunistični politični prvaki s poti najmanjšega odpora vedno bolj drseli na pot akomodacije napram okupatorju, da bi ob koncu vojne s svojo "deklaracijsko papirnato revolucijo" doživeli popoln polom.

Mihajlovičev koncept

2. Mihajlovičev koncept je predvideval vojaško organiziran odpor gverilskih enot, ki naj do odločilnega trenutka pred kraj vojne vrše taktične operacije in rušenje komunikacij vznemirjajoč sovražnika na celotnem jugoslovanskem področju. Na ta način vodena gverila bi zaveznikom nudila maksimalno vojaško pomoč in vendar ne bi do skrajnosti izpostavljala civilnega prebivalstva. Istočasno naj gverilski štabi izvedejo terensko organizacijo tajnih vojaških enot, ki bi v trenutku, ko bi svetovni vojaški položaj za to dozorel, prešle v splošen napad ter pognale okupatorja z jugoslovanskega ozemlja.

Računajoč z visoko razvitim čutom narodne zavednosti, patriotske domovinske dolžnosti in odgovornosti zlasti pri srbskem narodu, izbravši pravega sovražnika - okupatorje, in pri prepričujoči patriotski nacionalni motivaciji svoje akcije, je general Mihajlovič upal, da bo pri ljudstvu za svoj pokret dobil dovolj močno podporo v aktivistih in simpatizerjih. (Za uspeh gverile je na operacijskem področju potrebno zbrati okoli 20% aktivistov in 40% simpatizerjev od celotnega prebivalstva.) Za področje, na katerem bo njegova gverilska vojska mogla uspešno operirati, je smatral srbsko in slovensko narodno ozemlje in Dalmacijo.

Ne priznavajoč kapitulacije je vztrajal na kontinuiteti jugoslovanske države, legalnosti na osvobojenem ozemlju vzpostavljenih upravnih oblasti. Krepko je podpiral ekzilno vlado, ki je za svojo afirmacijo pri zaveznikih bila te podpore zelo potrebna.

Iz tega se da zaključiti, da Mihajlovičev pokret v svoji zasnovi ni bil politično-revolucionarni, marveč predvsem vojaški. Politično-revolucionarna okrepitev v obliki Ravnogorskega pokreta se je kasneje razvila iz nujnosti ideološkega nasprotovanja komunizmu, dočim je podpora političnih strank v obliki Demokratske zajednice, ki se je formirala na svetosavskem kongresu v vasi Ba, prišla dokaj prepozno.

Mihajlovičev program bi več kot zadovoljeval Zaveznike, če bi bil popolnoma realiziran. Njegova realizacija je bila v glavnem radi tega, ker politiki niso razumeli svetovnega položaja in podcenjevali komunistično nevarnost, omejena na področje Srbije. Pa tudi na tem področju je komunistični nastop po kratkem neiskrenem sodelovanju zahteval modifikacijo prvotnega programa z že omenjenim politično revolucionarnim dodatkom in predčasnim prehodom iz gverilske vojne v obsežnejše operacije proti okupatorju in proti komunistom, ki jih je general Mihajlovič koncem 1941. pognal iz Srbije, kamor se do vdora sovjetske armade niso vrnili.

Realizacija Mihajlovičevih naporov v Sloveniji je naletela na nepremagljive ovire. Brez pridržkov so Mihajlovičev pokret podpirali le oni Sokoli in krščanski socialisti, ki niso šli v Osvobodilno fronto. Ti so predstavljali komaj eno desetino protikomunističnega tabora. Če ogromne večine naprednih ljudi ne bi komunisti zajeli v svoje mreže, bi bil v Sloveniji Mihajlovičev pokret brezdvomno uspel. Vodilni možje Slovenske ljudske stranke, ki so ostali doma, niso kazali nobenega pravega navdušenja za Mihajlovičevo akcijo. Pač, pozdravljali so jo - v Srbiji, in se tudi zanašali na njen uspeh, toda doma, v Sloveniji, je niso želeli. Vsa prizadevanja organizatorjev J.V. v D. v Sloveniji za širšo udeležbo katoliške mladine v ilegalnih odredih so pri klerikalnih prvakah naletela na prijazen sprejem, toda na gluha ušesa. Ker so se odločili za pot najmanjšega odpora, so zaskrbljeni za usodo ljudstva vedno imeli pri rokah znani odgovor "ni še čas". In ta "čas" za njih nikoli ni prišel... Zadržanje prvakov Slovenske ljudske stranke do italijanske kapitulacije, zlasti pa ob njej in kasneje, vse do konca vojne, če se ga po dvajsetih letih nepristransko presodi (nekateri so ga ocenili pravilno že med vojno), jasno kaže, da je poleg komunistov tudi SLS hotela izkoristiti vojno stanje za uresničenje svojega avtonomističnega pro

grama. Mihajlovičev načrt narodnih federativnih enot v povojni Jugoslaviji, ki je bil objavljen na kongresu v Ba, je bil zanj preskromen, da bi ga sprejela. SLS je hotela slovensko državo, ki bi se po svoji volji vključila v jugoslovansko federacijo ali celo konfederacijo. Slovenska država naj bi imela tudi svojo vojsko, katero je SLS pripravljala potom svoje vojaške organizacije, slovenske legije, ki je štela nad deset tisoč mož. Zato so vodilni politiki SLS le simbolično priznavali Mihajloviča, kadar jim je bilo to potrebno za zadovoljitev naprednih partnerjev v Slovenski zavezi ali pa za - eksport v London. Za tem simboličnim priznanjem in mikroskopsko podporo - poslali so v gverilo komaj sto mož - so pa z naslonom na okupatorja gradili svojo oboroženo silo - slovensko narodno vojsko v obliki vaških straž, v katere so poslali deset tisoč mož. Z načrtno sabotažo formiranja in krepitve gverilskih odredov J.V. v D. in s šepetalno propagando proti "jugoslovensko" usmerjenim aktivnim oficirjem je SLS uspela razdvojiti deset tisoč slovenskih borcev od tristo aktivnih oficirjev, kar se je krvavo maščevalo ob kapitulaciji Italije. Rezultat takega početja je bil razpad vaških straž - Grčarice - Turjak...

Torpediranje Mihajlovičevih naporov v Sloveniji ni imelo le lokalnih posledic in vodilo slovenski narod v pogubo, ki jo je doživel ob koncu vojne, ampak je odločilno pripomoglo, da je Mihajlovičev ugled pri Zaveznikih postopoma slabel, ker se po neuspehu v Sloveniji njegov pokret ni mogel razviti izven mej srbskega ozemlja v takem obsegu, da bi mogel uspešno vršiti gverilske akcije. Tedanji šef angleške obveščevalne službe James Kluggman (po vojni član izvršnega komiteta angleške komunistične partije), ki je pri britanski vladi uspešno podpiral Tita proti Mihajloviču, se prav gotovo ni žalostil nad stališčem, ki ga je med vojno zavzela SLS.

Komunistični načrt

3. Komunistični načrt ni predstavljal kake posebne novosti, nego le neznatno, jugoslovanskim prilikam prikrojeno modifikacijo v Rusiji in Španiji preizkušenega plana, ki je slonel na sledečih postavkah:

a. Komunistična revolucija v Jugoslaviji za časa miru ne more uspeti, zato je treba čakati na vojno, da sovražnik uniči državni aparat ali se pa ta sam pri ljudstvu diskreditira z nepravilno opredeljitvijo.

b. Zaradi neznatnega števila komunistov se mora komunistična revolucija maskirati z osvobodilnim bojem proti okupatorju.

c. Ker komunistična stranka razpolaga z ideološko prekaljenim kadrom, pripravljenim na vsako žrtev vključno dolgoletno pasje življenje v gverili in smrt, ona tvori jedro osvobodilne fronte, v katero je treba zbrati vse patriote, ki se v gverili hočejo boriti za svobodo naroda in vse, ki so kakorkoli nezadovoljni s svojim dosedanjim položajem v družbi, strankah, organizacijah itd. Osvobodilna fronta v svoji prvi fazi razvoja mora imeti značaj splošne ljudske fronte, koalicije raznih političnih grup pod nevidnim vodstvom komunistične partije. (V koalicijo je Kocbek verjel še po kapitulaciji Italije, medtem ko so Vidmar, Polič in Lubej že davno vedeli, da je "prva faza razvoja" končana.) Samo preko koalicije je mogoče pridobiti za uspeh potrebno aktivno podporo širokih ljudskih množic, kajti brez podpore ljudstva gverila ne more živeti. "Gverilci so ribe - ljudstvo je voda. Brez vode riba pogine," pravi Mao Tse-tung.

d. Po ostvaritvi prvih gverilskih jeder se mobilizacija vrši z okupatorjevo pomočjo. Okupatorjeve represalije nad prebivalstvom za gverilske napade bodo pognale prebivalce k nam - v gozd, zato moramo predvsem poskrbeti, da se preganjano prebivalstvo ne bo imelo kam drugam zateči.

e. Sovražnik je okupator - pri narodu osovražen vsiljivi tujec in njegovi pomagači, vsakovrstni narodni izdajalci ter vsi politični nasprotniki, ki se nočejo pridružiti komunistični osvobodilni fronti.

f. Vsak poskus nacionalnega odpora izven osvobodilne fronte se mora v krali zatreti. Zato je treba osebe, ki bi mogle voditi nacionalni odpor že v naprej pobiti (likvidirati) in jih oglasiti za izdajalce. (o "beli gardi" so že kričali leta 1941, ko te še nikjer ni bilo. Pobijati so začeli, ko še no beden izmed nasprotnikov ni vzel puške v roke. Mihajloviča in njegov pokret, ki se je prvi vzdignil proti okupatorju, so proglasili za izdajalce že decembra 1941.)

g. Da bi ljudstvo sprejelo in odobrilo vsako, še tako ogabno akcijo, je

isto treba pravilno motivirati, kot recimo "izdajal je", "k Italijanom je hodil poročat", "je že kaj zgobcal", "zastonj ga niso"...

h. Gverilsko vojevanje po uspešno završeni organizacijski fazi razviti v splošno ljudsko vojno - revolucijo, v kateri prvenstveno uničiti domače politične nasprotnike ter popolnoma zatreti njihove vojaške formacije. Z okupatorjem stopiti v borbo samo takrat, kadar je ta neizbežna.

i. Ozemlje, ki ga sovražnik le začasno izprazni ali pa sploh ne zasede (ker nima nobene važnosti zanj) proglasiti za osvobojeno ozemlje in vzpostaviti na njem ljudsko oblast ter osvoboditev objaviti zaveznikom. Na osvobojenem ozemlju uničiti nosilce in sledi starega reda.

Komunisti so svoj načrt uresničili brez pomembnejših sprememb. K uresničenju so jim zlasti pomagali domači sopotniki in oni nasprotniki, ki njihovega načrta niso pravočasno prozrli in so na komunistične akcije popolnoma napačno reagirali ali pa ostali pasivni. Med zadnje je treba šteti vse, ki so se kakorkoli vdinjali sovražniku ter one, ki so pasivno gledali komunistično početje, kot n.pr. vodilni krogi Hrvatske seljačke stranke, ki so za upajoč v mistiko gandijevske mirotvornosti smatrali vsak upor - gverilo za kriminal. Brez sopotnikov, okupatorskih slug, sredincev in "mirotvorcev", ki so čakali da jim zavezniki na pladnju prineso svobodo, za katero sami niso bili pripravljene ničesar žrtvovati, se komunistična osvobodilna fronta nikoli ne bi razvila do takega obsega, da bi ji zavezniki pripisovali kakršen koli pomen. - Tega neizpodbitnega dejstva bi se predvsem morali zavedati vsi oni, ki v ocenah medvojne dobe in revolucije tako radi mečejo vso krivico na zaveznike, niso pa v stanju videti svoje in s krepko brezovko najprej po mestih pred svojim pragom. - S to ugotovitvijo niso prav nič zmanjšane zasluge ali krivica zaveznikov, v prvi vrsti Angležev, za uspeh komunistične revolucije v Jugoslaviji.

Uspех komunističnega načrta

V naporih za uresničenje svojega načrta so komunisti širom Jugoslavije naleteli na zelo različen odpor. Njih ni posebno skrbel odpor, ki so ga jim nudile kvislinške (ustaške) sile in na okupatorja naslanjajoči se nasprotniki, pa bili ti še tako številni, izvežbani in opremljeni. Zavedali so se, da se gverila ne more uničiti, dokler uživa zaupanje in podporo ljudstva. Prav tako so vedeli, da z zavezniško zmago nad Nemci padejo tudi vsi njihovi oprčniki, pa naj imajo do zob oborožene armade. Takrat bodo bataljoni polagali puške pred noge desetine razcapancev, ki so na pravi strani - na strani zmagovalca. Zato je bilo treba vzdržati, pridobivati simpatije pri ljudstvu ter ne izbirajoč sredstev uničiti edino nevarnega nasprotnika - nacionalno gverilo.

Ne da se spodbijati dejstva, da so komunisti do popolnosti izkoristili že opisano nezdravo stanje v Jugoslaviji in vse njegove negativne posledice uspeli kanalizirati v tok, ki je zajel za uspeh revolucije potrebno število ljudstva. Imeli so delno podporo ljudskih množic na vsem jugoslovanskem ozemlju, a za uspešno izvajanje gverilskih operacij zadostno število aktivistov in simpatizerjev povsod razen v Srbiji. Na Hrvatskem je spričo pasivnosti HSS partizanstvo postajalo vedno močnejše in ko je začela pri ljudstvu hlapeti "nezavisna omotica", so ne samo posamezni domobranci, nego tudi cele enote odhajale v partizane. Po italijanski okupaciji pa so partizani uživali podporo neustaških ljudi v vseh vrhovih hrvatske uprave in vojske. V Sloveniji je na Primorskem, Gorenjskem in Štajerskem ogromna večina prebivalstva, ki zaradi brutalnosti okupatorjev niti zamišljati ni mogla sodelovanja v kakršnikoli obliki, simpatizirala s partizani in jih tudi podpirala. Edino v Ljubljanski pokrajini, kjer so Italijani v začetku vzpostavili dokaj znosen okupacijski režim, je bilo številčno razmerje med osvobodilno fronto in protikomunističnim taborom na začetku nekoliko ugodnejše. Z napadi na Italijane so se začele represalije proti prebivalstvu in postopno jačanje osvobodilne fronte. Ko pa se je protikomunistična glavnina našla tam, kjer so jo komunisti v svrhu uničenja hoteli imeti - na strani okupatorja, so tu di v ljubljanski pokrajini zadobili za uspeh dovoljno število aktivistov, podpornikov in simpatizerjev.